Jose Gurvich – litvakų kilmės pasaulio menininkas

Živilė Miežytė

Urugvajaus sostinės Montevidėjaus centre yra įsikūręs Jose Gurvich muziejus, kuriame galima perskaityti: *Zusmanas Gurvičius, 1927 m. gimęs nedideliame kaimelyje Jiezne, Lietuvoje, su šeima persikėlė gyventi į Urugvajų…* Ir čia toliau tęsiasi dailininko gyvenimo istorija – Urugvajuje, Izraelyje, Niujorke, bet jau ne Lietuvoje. Jose Gurvich – pasaulio žmogus, kurį formavo įvairios įtakos ir kultūros. Kaip pasakoja dailininko sūnus Martin, namuose jis buvo Joše, Jošele, visuomenė jį žinojo kaip Jose, o lietuviškuose dokumentuose, kuriuose atsivežė į Urugvajų, buvo įrašytas Zusmano Gurvičiaus vardas.

Jose Gurvich, arba Zusmanas Gurvičius, gimė 1927 metais Jiezne, žydų šeimoje. Šeima gyveno gana vargingai ir 1931 metais Jose tėvas su keliais bičiuliais, ieškodamas geresnių ekonominių sąlygų, išvyko į Argentiną. Kaip buvo gana įprasta tuo metu – išvyko vienas, tikėdamasis vėliau atsivežti šeimą. Pakeliui į Buenos Aires laivas sustojo Montevidėjuje – trumpam išlipęs pasivaikščioti Jose tėvas nusprendė čia ir pasilikti, o po metų į Montevidėjų atvyko jo žmona su dviem vaikais: Jose ir jaunesniąja jo seserimi Myriam. Tuo metu Jose tebuvo šešerių. Kaip pasakoja dailininko sūnus Martin – tai vienareikšmiškai buvo geriausias senelio sprendimas, pakeitęs šeimos gyvenimą ir, tikriausiai, išgelbėjęs gyvybes.

Šeima po truputį integravosi į čia jau buvusią nemažą žydų bendruomenę – dažniausiai iš Lietuvos atvykę žydai laikėsi arčiau kitų žydų nei lietuvių bendruomenių. Atvykėlių gyvenimas Montevidėjuje nebuvo lengvas – tėvui, kirpėjui, sunkiai sekėsi išlaikyti šeimą, tad Jose nuo trylikos metų aštuonias valandas per dieną dirbdavo lietpalčių fabrike. Pasakojama, kad griežta darbo dienos disciplina buvo būdinga ir jo, kaip menininko, gyvenimui. Paauglystėje Jose pradėjo mokytis groti smuiku – muzikos pamokose susipažino su vieno garsiausių Urugvajaus dailininko Joaquin Torres-Garcia sūnumi. Ši pažintis buvo itin reikšminga – netrukus jis prisijungė prie Torres-Garcia dirbtuvių ir pasirinko dailininko kelią.

Joaquin Torres-Garcia – dailininkas, meno teoretikas, mokytojas, lotynų Amerikos konstruktyvizmo pradininkas. Torres-Garcia dirbtuvių aplinka formavo Jose Gurvich meninį stilių. Dailininkas ieškojo santykio tarp savo vaizduotės ir matomo, tikrojo pasaulio, kuris buvo svarbus įkvėpimo šaltinis. Jis tikėjo gyvenimu cikliškame laike ir meile gyvenimui kasdienybėje.

Konstruktyvusis žmogus spiralėje, 1960

Kasdienybės patirtys ir skirtingos tapatybės dalys susijungia ir į vieną dailininko tapatybės paveikslą: Martin Gurvich pasakoja, kad Jose mama buvo praktikuojanti žydė, tačiau jis pats buvo sekuliarus žmogus, bet ir niekada neneigė savo šaknų. Jose Gurvich sesuo Myriam išvyko į Izraelį, kur 1948 metais įkūrė Ramoz-Menashe kibucą**,** vėliau ten persikėlė ir dailininko tėvai. Ne vieną kartą čia lankėsi ir Jose: lankydamasis kibuce jis iš naujo ieškojo santykio su savo žydiškomis šaknimis. Tai buvo bene pirma patirtis jo gyvenime – gyventi vietoje, kur kultūra, aplinka ir religija sutampa**.** Martin pasakoja, kad gyvendamas kibuce Jose Gurvich tapė nemažai darbų žydiškais motyvais. Vis tik Martin atkreipia dėmesį, kad Jose laikė save pasaulio piliečiu. „Ypač Niujorke jis galėjo tapatintis ir su Rytų Europos žydais, su lotynų amerikiečiais, gal dėl kalbos tik kiek mažiau su anglosaksais“, – pasakoja Martin Gurvich.

Martin pasakoja, kaip nutrūko jų šeimos ryšiai su Lietuva: dauguma artimųjų žuvo, o keli išsigelbėjo išvykę į užsienį, daugiausia JAV: „Būtent todėl vykome į Niujorką, norėjome susitikti su pusbroliu ir teta.“ Su šeima atvykęs į Niujorką Jose Gurvich čia turėjo dalyvauti Guggenheim muziejuje vykstančiame Torres-Garcia dirbtuvių retrospektyvios parodos atidaryme. Padrąsinti kolegų iš dirbtuvių laikų, dailininkas su žmona ir sūnumi ten nusprendė pasilikti ilgiau. Pragyventi nebuvo lengva – ironiška, kad tokio lygio menininkas kaip Gurvich įsidarbino masinės produkcijos paveikslų fabrike, kur buvo gaminami paveikslai viešbučių ir ofisų sienoms pridengti. Tačiau dailininkas atsisakė dirbti „piešimo“ sektoriuje – dirbo pakavimo ir pristatymo skyriuje.[1] Vis tik kažkuriuo metu Gurvich darbai buvo plačiau pastebėti, į jį atkreipė dėmesį kuratoriai ir galerijos. 1972 metais buvo pristatyta pirmoji asmeninė Gurvich paroda Lernen Mizrahi galerijoje, jo darbai buvo įtraukiami į grupines parodas. Pripažinimas ir sėkmė buvo visai šalia, paroda buvo planuojama ir Niujorko Žydų muziejuje. Tačiau 1974 metais dailininkas mirė nuo širdies smūgio, jam tebuvo 47 metai.

Dailininko sūnus Martin Gurvich

Po dailininko mirties jo žmona Julia ir sūnus Martin grįžo į Urugvajų. Julia pradėjo supirkinėti Jose paveikslus ir ilgainiui įkūrė fondą, pamažu buvo įkurtas muziejus. 2015 metais muziejus perkeltas į naujas patalpas, esančias pagrindinėje Montevidėjaus senamiesčio gatvėje.

Jose Gurvich gyvenimas sujungia skirtingas valstybes, skirtingas tapatybes ir kultūras: žydas, gimęs Lietuvoje, užaugęs Urugvajuje, namuose kalbantis jidiš, dokumentuose turintis lietuvišką pavardę, mokykloje vadinamas Jose. Piemuo Izraelio kibuce, dailininkas, siekiantis pripažinimo Niujorke. Matyti vaizdai ir patirtys iš kiekvienos vietos susijungė unikaliame vientisame žvilgsnyje. „Ar mes galime įsivaizduoti, koks menininkas Gurvich būtų, jei jo šeima nebūtų persikėlusi į pietų Ameriką?“ – klausia meno istorikė Cecilia de Torres ir priduria, kad tik Amerikų – Šiaurės ir Pietų – kultūrinė, rasinė, etninė maišatis sukūrė sąlygas atsirasti unikaliai meninei realybei. Tačiau išgirdus šį klausimą pirma man kylanti mintis, deja, yra – kaži, ar būtų iš viso. Laiku išvykęs iš Europos Zusmanas Gurvičius tapo Jose Gurvich – Lietuvoje gimusiu Urugvajaus menininku.

Savo užrašuose dailininkas buvo įrašęs šią Marc Chagall citatą: „Tam tikra substancija, tam tikras aromatas iš to krašto, kuriame gimei, juntamas menininko

darbe.“ Martin pasakoja, kad kartais Jose Gurvich stebėdavosi taip stipriai jautęs tokius dalykus kaip kvapai, garsai ir tokie subtilūs prisiminimai iš laiko Lietuvoje, nors jam tebuvo šešeri, kai šeima išvyko į Urugvajų. „Gurvich niekada nepiešė Lietuvos tiesiogiai, tačiau kai kuriuose jo piešiniuose atsispindi žydų gyvenimas, šventės ir, turbūt, prisiminimai iš Lietuvos, ar nedidelės nuorodos, užuominos apie Lietuvą – arba iš menkų prisiminimų, arba iš fotografijų. Pavyzdžiui, yra vienas piešinys su jo vaikystės namais – pieštas iš fotografijos. Visa tai labai subtilu – spalvos, kvapai, sniegas. Jis yra nupiešęs kelis paveikslus, kur kraštovaizdis, sakyčiau, yra Lietuvos ir Kibuco Izraelyje mišinys. Tarsi tokia bendra jungtis tarp šių dviejų vietų su visomis jų prasmėmis“, – pasakoja Martin Gurvich. Šiuos kelis darbus dailininko sūnus kitąmet ketina atvežti į Lietuvą – jie bus pristatyti parodoje, kurioje bus eksponuojami žydų menininkų darbai, susiję su Lietuva.

Martin Gurvich prieš metus jau teko lankytis Lietuvoje, renginyje, skirtame tėvo atminimui. Martin pasakoja, kad prieš priimdamas kvietimą ilgai dvejojo: „Iš esmės viskas, ką man iki šiol teko girdėti apie Lietuvą, buvo nuspalvinta gana niūriomis spalvomis. Taigi prieš apsispręsdamas vykti turėjau gerai pagalvoti ir iš tiesų net išdrįsti atvažiuoti.“ Vis dėlto Martin džiaugėsi, kad apsilankymas buvo malonus ir Lietuva pasirodė judanti į priekį, besikeičianti: „Apsilankymas Lietuvoje man sudarė įspūdį, kad šalis juda į priekį ne tik ekonomiškai, bet pagaliau ir dvasiškai, istoriškai, pagaliau priimdama istoriją ir mąstydama apie žydų klausimą. Man pasirodė, kad Lietuvos valdžia, ar bent jau intelektualai, prisiima atsakomybę už tai, kas atsitiko karo metais. Aš tikiu, kad laikas išvalyti tą blogą praeitį – svarbu yra tyra širdis – ir bendruomenei, ir valstybei.“

[1] Pagal Cecilia de Torres

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS